

לבעינה של הערה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקמו

כ בחשוון תשפ"ו
פרשת "חיי שרה"

עם המיחדים שמו

אמירת קריאת שמע כאחד ובכונה

יצחק שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו³: 'שִׁמְעַי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'. אמרו: כשם שאין בליבך אלא אחד - כך אין בלבנו אלא אחד! באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: 'בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד!'.
אם כן, "שִׁמְעַי יִשְׂרָאֵל" הראשון, קבלת עול מלכות שמיים הראשונה, נאמרה על ידי השבטים הקדושים. זוהי עדות על שלמותם של שבטי י"ה, "עדות לְיִשְׂרָאֵל"⁴.

"ראש דברך אמת"

מהו עניינה של קבלת עול מלכות שמיים?
המצווה הראשונה שהרמב"ם מונה ב'ספר המצוות' היא מצוות האמונה במציאות האלוקות: "שצונו להאמין האלוקות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות. והוא אמרו יתעלה⁵: 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ'". זהו הדיבר הראשון בעשרת הדברות, שאותן ה' דיבר בהר סיני.

קבלת עול מלכות שמיים היא מגמה לאומית עבורנו

"אין בלבנו אלא אחד"

בלבנו עוד מהדהד זכרונם של רגעי השיא של יום הכפורים, הנחתם בקבלת עול מלכות השמיים שבסוף תפילת נעילה. איזו תחושה עילאית שררה בבית המדרש, איזו קדושה שרתה פה אז! האמת היא שאנו מקבלים על עצמנו עול מלכות שמיים בכל יום ויום בקריאת שמע שחרית וערבית. אלא שביום הכיפורים אנו מגיעים לקבלת עול מלכות השמיים מתוך הכנת כל היום הקדוש, הצום והתפילות, ועל כן זעקת ה'שמע ישראל' שבנעילתו מרוממת ביתר עוז, לעומת קריאת שמע שבכל יום שנכנסה לשגרת יומנו.

הגמרא מגלה את הרקע ההיסטורי, העומד

מאחורי הפסוק שבו אנו מקבלים את מלכות ה'¹: "אמר רבי שמעון בן לקיש: 'וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֶאֱסָפוּ וְאָגִידָה לָכֶם'² - ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במיטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי

³ דברים, פרק ו, פסוק ד

⁴ תהלים, פרק קכב, פסוק ד. עיין קידושין, דף ע, עמוד ב: "שבטי י"ה עדות לְיִשְׂרָאֵל" - אימתי הוי 'עדות לְיִשְׂרָאֵל'? בזמן שהשבטים שבטי י"ה.
⁵ שמות, פרק כ, פסוק ב

¹ פסחים, דף נו, עמוד א

² בראשית, פרק מט, פסוק א

ברורה, וכאשר למדנו בהלכות תחנון את ההלכה ש"ראוי לומר 'אֲנַחְנוּ לֹא נִדְעַ' בִּישִׁיבָה, 'מָה נַעֲשֶׂה' בעמידה"⁸, אמר לי ר' אריה החברותא שלי בדרך צחות: "אם אנחנו לא נדע בִּישִׁיבָה, אז מה נעשה בעמידה?" היינו: אם גם בתקופת הישיבה לא נדע מה עלינו לעשות, כיצד נחיה את חיינו?

אנו מכירים בזאת שאמירת קריאת שמע חשובה, ולמרות זאת אנחנו אומרים את הפסוקים הללו בחטף ובמהירות כדי למלא את חובתנו בתפילה. אפילו אם אדם ממחר בתפילתו משום שהוא מעוניין להרבות בלימוד, גם זה הוא פגם בקבלת עול מלכות שמיים. אמנם שיאה של קבלת עול מלכות השמיים היא בתפילת נעילה, כאמור, אולם עבודתנו היא שתפילתו של כל אחד מאיתנו בבוקר ובערב תהיה ספוגה במשהו מאווירתה של תפילת נעילה.

בשבוע שעבר הבאנו בשם האר"י שעבודת התפילה היא הניסיון המיוחד לדור זה, דור עקבתא דמשיחא⁹. כיום, מי שאינו 'מתחבר' לתפילה בקושי יתפלל, ואולי חלילה אף לא יתפלל כלל, אפילו אם הוא לומד בִּישִׁיבָה. תפילה כתיקנה דורשת עמל ועבודה, וקבלת עול מלכות שמיים דורשת זאת במידה רבה עוד יותר, כפי שכתב הרמב"ם.

"כֹּל המאריך באחד"

מובא בגמרא¹⁰: "סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריך לו ימיו ושנותיו". הרב זצ"ל מבאר זאת בצורה מופלאה¹¹: "אריכות החיים נאה למי שיש לו בחייו מטרה נשגבה, שכל שירבה את ערך האמצעים האלה שמביאים אותו למטרה כן יגדל ערך השלמת המטרה. מה שאין כן מי שאין לו מטרה כוללת בחיים וכל רגעי חייו הם בודדים...", אדם שאינו חי לאור עיקרון החורז את כל זוויות חייו. "והנה אריכות באחד" - כאשר אדם אומר באריכות את המילה 'אחד' וחושב על כך שה'

המצווה השנייה שאותה מונה הרמב"ם בספר זה היא: "הציווי שציוונו באמונת היחוד, והוא שנאמין כי פועל המציאות וסיבתו הראשונה - אחד. והוא אמרו יתעלה: 'שִׁמְעַ יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'". עלינו להאמין כי רק הקב"ה הוא פועל העולם, המנהל אותו והוא הסיבה לכל. "ויקראו גם כן זאת המצווה 'מלכות שמיים', כי הם יאמרו: 'כדי לקבל עליו עול מלכות שמיים', רוצים לומר: להודות ביחוד ולהאמינו" - כלומר: לברר לעצמנו ולהודות בכך שה' הוא בורא העולם ומנהיגו, להחזיר זאת בלבנו על ידי אמירה בפנינו, ולהאמין באמונה שלמה בליבנו שכל הקורה בעולם תלוי רק בו.

"הֲנֵה בְּנֵי בְּרָה־רִי"

לקראת סיומו של ספר 'מורה הנבוכים' כתב הרמב"ם פרק מיוחד מאוד בעבודת ה', שבו הרמב"ם משרטט את שלמות העבודה. בין היתר, הוא כותב על כך שנדרש שלא יהיה הפסק וחציצה בין תפילת האדם לבין הקב"ה, ושיש להקפיד שהמחשבות תהיינה מרוכזות כאשר עוסקים בתפילה או בקבלת עול מלכות שמיים. כך הוא כותב לאדם השואף לעבוד את ה':⁷ "ראשית מה שאתה צריך להרגיל עצמך בו, הוא שתפנה מחשבתך מכל דבר בזמן שאתה קורא קריאת שמע ומתפלל... וכאשר יצלח בידך הדבר ויתחזק במשך שנים" תוכל להרחיב את ריכוז המחשבה לעבודת ה' לכל חלקי התורה, המצווה והחיים, שלב אחר שלב. מפליא הדבר - הרמב"ם כותב מפורשות שנחוצות מספר שנים כדי להתרגל לקבל עול מלכות שמיים ב'שמע ישראל' כיאיות!

מתי האדם אמור לתרגל את עבודת-חיים זו? האם כאשר הוא ממחר לצורכי פרנסתו ומשפחתו, או שמוטב שיהיה זה חלק מהותי מעבודתו של בן-הישיבה בשנים בו עדיין לא מוטל עליו עול הבית? אמנם זוהי עבודת חיים, אולם אם גם בישביה האדם יקרא קריאת שמע בחטף מתי תהיה לו ההזדמנות להתקדם אל היעד הגדול הזה?

בצעירותי זכיתי לחברותא נפלאה עם ר' אריה יהושע שטראוס הי"ד. כשהיינו בשיעור ד' למדנו יחד 'משנה

⁸ משנה ברורה, סימן קלא, סעיף קטן ט

⁹ תניא, קונטרס אחרון, ד"ה להבין (הב'), הנה: "מה שכתב בפע"ח דבזמן הזה עיקר הביור ע"י התפלה דוקא... ועיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפילה, כמו שכתוב ה"ח"ו ז"ל בעץ חיים ופרי עץ חיים". עיין שערים בתפלה (לרב שמשון פינקוס), עמ' ט-י.

¹⁰ ברכות, עמוד יג, עמוד ב

¹¹ עולת ראייה, חלק א, עמוד רמז ד"ה תניא

⁶ ברכות, דף יג, עמוד א
⁷ מורה הנבוכים, חלק ג, פרק נא, הערה

בעולמו, שהוא אלוקים חיים, ולא אלוהי מוות כדמיונם החולני. כאשר ברור לנו שתפקידנו הוא לפרסם את ייחוד ה' הוא יעניק לנו את הניצחון, כשם שלגבי האדם הפרטי "מאריכין לו ימיו ושנותיו".

גם יהודי שאינו מאמין בקב"ה בגלוי מגלה זאת בשעת צרה, כפי שהשבויים ששהו כשנתיים במנהרות־האימה של החמאס חשו את 'שמע ישראל' בכל ישותם. מבחינה זו אני סבור שהמלחמה והשבוי שכל־כך סבלנו מהם בשנתיים האחרונות רוממו את עם ישראל, גידלו אותו והטמיעו בעומק נפשנו את אמונת הייחוד.

הערך הגדול של עם ישראל אינו מתמצה רק בקבלת עול מלכות שמים הפרטית, אלא בעיקר בהווייתו של כלל ישראל. קבלת עול מלכות שמיים היא אפוא מגמה לאומית עברונה. זהו סוד קיומנו, ולשם כך אנו נלחמים את מלחמותינו. על כן, השבטים, שהם גרעיניו של כלל ישראל, אמרו את 'שמע ישראל'.

הרב זצ"ל כתב על כך ב'אורות התחיה'¹⁶: "ישנם בעולם חסידים, פילוסופים, אנשי קודש ואנשי אלקים, אבל אין בעולם אומה, שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כי אם על פי המגמה של האידאיה האלקית העליונה בעולם כי אם ישראל". הנקודה המיוחדת בעם ישראל היא צד הכלל שבו, הקרוי 'כנסת ישראל' - נשמת האומה הישראלית¹⁷. כפי שישנה קבלת עול מלכות שמיים פרטית של האדם באורחות חייו, כך ישנה קבלת עול מלכות שמיים כללית־ציבורית, הנמשכת מהפרידה בין יעקב אבינו ובניו, ועד לשדה הקרב בן־ימינו.

עם ישראל מייחד את שמו של הקב"ה, כפי שאנו אומרים בנוסח הקדושה של שבת: "עם המִיִּחָדִים שְׁמוֹ עָרַב וּבִקֵּר בְּכָל יוֹם תָּמִיד, פְּעָמִים בְּאַהֲבָה שְׁמֵעַ אוֹמְרִים". זוהי מהותו של עם ישראל, כל דבר אחר הוא רק חלק ממעטפת החיים, ולא עומד במרכזם.

מושל בארבע רוחות השמיים, בשמיים ובארץ¹² - "שמתוך שה' יתברך הוא אחד, שולט בעולם בייחודו, וכל מה שברא הוא לתכלית נשגבה מיוחדת - אנו צריכין ללכת בדרכיו לשום כל חיינו לעומת רוממות מטרות התכלית. על כן, פרי האריכות הזאת הוא שמאריכין לו ימיו ושנותיו, למען יוכל להרבות פעלים למטרת קדושת התכלית ולהגדיל תפארתה". קבלת עול מלכות שמיים שאנו אומרים פעמיים ביום היא קריאת כיוון לכל חיינו. הקב"ה העניק לנו חיים במטרה שנגלה את שמו בעולם. קריאה זו אינה רק מנת חלקם של יושבי בית המדרש, גם מהנדס או רופא נדרשים שהקריאה בשם ה' תוביל את חייהם. כאשר אדם מממש את ייעודו בהתאם למטרת הבריאה, הקב"ה מזכה אותו באורך ימים כדי שיוכל להמשיך בכך, שהרי הזמן הוא המשאב הנחוץ ביותר לשם כך.

"הַיְּהוָה יִחְיֶה בְּכִבְדוֹ שְׁמֵרָם"

זה עתה שבנו מהמלחמה הארוכה ביותר בתולדות מדינת ישראל - 'מלחמת חרבות ברזל' או בשמה השני 'מלחמת התקומה'. אחד ממאפייניה הייחודיים של מלחמה זו היה שגדודים רבים נכנסו לסערת המלחמה מתוך 'התפילה לפני היציאה לקרב'. תפילה זו פותחת בדברי הכהן משוח־המלחמה¹³: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתֵם קָרְבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אִיְבֵיכֶם אֶל יְרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחְפְּזוּ וְאֶל תַּעֲרֹצוּ מִפְּנֵיהֶם". על פסוק זה אומרת הגמרא¹⁴: "מאי שנא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל'? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל: אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית - אי אתם נמסרין בידם". קריאת שמע, קבלת עול מלכות שמיים, היא ההקדמה הראויה ביותר למלחמה והיא הערובה לניצחון. הלוא מלחמותיו של עם ישראל אינן רק על קרקע או משאבים, כי אם לשם שימור זהותו הייחודית ולמען מימוש ייעודו - "שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה"¹⁵. גם מלחמתנו כנגד אויבינו הרשעים בני ישמעאל היא על ייחוד השם

¹⁶ אורות, אורות התחיה, אות ב

¹⁷ עיין נפש החיים, שער ב, פרק יז: "בחינת שורש נשמות כלל ישראל יחד... לזאת נקראת כנסת ישראל"; אגרות הרא"ה, חלק א, אגרת סד: "מה שאנו דורשים בשבחה של כנסת ישראל בכלל, הוא על דבר הסגולה האלקית הנמצאת בנשמת האומה בכללה, וממילא היא מתגלה גם כן בכל יחיד באיזו צורה מיוחדת". ראה במקורות שלוקטו בסוף אורות ישראל עם פירוש הרב אבינר, חלק א, נספח ב.

¹² עיין שלחן ערוך, אורח חיים, סימן סא, סעיף ו: "צריך להאריך בחי"ת של 'אחד', כדי שימליך הקדוש ברוך הוא בשמים ובארץ... ויאריך בדלי"ת של 'אחד' שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם".

¹³ דברים, פרק כ, פסוק ג

¹⁴ סוטה, דף מב, עמוד א

¹⁵ רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ז, הלכה טו

כָּלֵנוּ בְּאֶחָד יָחַד

למה אפוא אנו נדרשים בעניין קבלת עול מלכות שמיים? את התשובה לכך יש למצוא בהלכה, שהיא היוצרת את המסגרת שבתוכה אנו מסדרים את חיינו. ההלכה מדריכה שאת קריאת שמע יש לקרוא בתשומת לב, כמתואר ב'שלחן ערוך'¹⁸: **"יקרא קריאת שמע בכוונה, באימה, ביראה, ברמת וזיע"**. עוד נפסק ב'שלחן ערוך'¹⁹ שהכוונה בפסוק הראשון היא לעיכובא, משום **"שיש בו עיקר עול מלכות שמיים ואחדותו יתברך"**²⁰, ולכן מי שלא כיוון בפסוק הראשון צריך לאומרו שוב²¹. בשל כך, **"נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם, כדי לעורר הכוונה"**²², כדי שנחוש בכל יום כבתפילת נעילה זוטא. בסימן סב מוסיף 'המחבר' זוויט חדשה²³: **"צריך שליח צבור להשמיע קולו בשמע ישראל כדי שישמעו הקהל וימליכו שם שמים יחד"**, וכך נחוש יותר את קבלת עול מלכות שמיים המשותפת.

הלוא כך מובא במדרש²⁴: **"כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בכיוון הדעת, בקול אחד בדעה וטעם אחד"** - היינו במקהלה ובמנגינה אחת - **"הקדוש ברוך הוא אומר להם: 'היִשְׁתַּבְּת בְּגָגִים' - כשאתם קורין 'חֲבֵרִים' אני ופמליא שלי 'מְקַשְׂיָיִם לְקוֹלֵךְ הַשְּׁמִיעִינִי'"** - אני מעוניין לשמוע את ה'שמע ישראל' שלכם, אני משתבח בכם, אתם העם המיוחדים את ה' בעולם!

כפי שנהוג לערוך טקסים בימים חשובים, כך ההלכה יצרה אווירה של טקס יומיומי של קבלת מלכות שמיים. אי לכך, יש להתרגל שלא למהר בברכת 'אהבת עולם', משום שבברכות קריאת שמע ראוי להאט במקצת את קצב התפילה, וכך תהיה אפשרות להתבונן בברכות

¹⁸ שלחן ערוך, שם, סימן סא, סעיף א

¹⁹ אורח חיים, סימן ס, סעיף ה

²⁰ משנה ברורה, שם, סעיף קטן יא: "כונה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר ולכך הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו יתברך".

²¹ שלחן ערוך, שם, סימן סג, סעיף ד: "עיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא ידי חובה וחוזר וקורא". עיין עוד משנה ברורה, סימן סא, סעיף קטן כב.

²² שלחן ערוך, שם, סימן סא, סעיף ד. עיין עוד, שם, סעיף כב: "יש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם, ויש נוהגים לקרותו בלחש. הגה: ומכל מקום יאמרו פסוק ראשון בקול רם, וכן נוהגין".

²³ שם, סעיף ה

²⁴ שיר השירים רבה, פרשה ח, סימן טו

הנפלאות הללו, המתארות את נפלאות ה', את אהבת ה' אותנו ואת אהבתנו לו, וכוללות תפילה נפלאה על לימוד התורה - **"וְיָתֵן בְּלִבֵּנוּ בִּינָה לְהִבִּין, וְלִהְיוֹת שְׂפִיל, לְשִׁמְעַ, לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד"**. חבל למלמל את המילים המיוחדות הללו מבלי להבין מה אומרים.

בסיום הברכה יש לסיים עם הש"ץ: **"בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"**, או בערבית **"אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל"**, לעצור מעט לכוון לקבל עול מלכות שמיים ולקרוא יחד את הפסוק 'שמע ישראל'. ראוי שהגבאי ירעיש במכה קלה, כדי שכולם ישימו לב להתחיל יחד, ורק לאחר מכן יתחיל החזן 'שמע ישראל' וכולם יצטרפו אליו: **"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד!"**.

בְּשׁוּלֵי הַדְּבָרִים

הַדָּר הוּא לְכָל חֲסִידָיו

בשעה זו נערכת בכפר סבא לווייתו של קדוש ישראל הדר גולדין הי"ד. לא הכרתי אותו אישית, אך זכיתי לפגוש את אביו שביקר אותי כחלק מפעולותיו למען השבת בנו. האב טרח להפיץ בעולם הישיבות ובקרב החיילים את הביאור שכתב הדר ל'מסילת ישרים'. אני משוכנע שבהלוויה זו משתתפים אלפים רבים. איזה עם נפלא יש לנו! אין תופעה כזו באומות העולם! אם הייתי יכול הייתי נוסע לשם גם אני, ואם הייתי מתבקש לשאת שם דברים הייתי מקבל עול מלכות שמיים עם כל הציבור, משום שהפרסום קבל עם ועדה כי "ה' אחד" היא מהותו של העם הנפלא שלנו.

אחדות ה' מתגלה בשלימות בשעה שאנו מתאחדים²⁵, כפי שכעת כל המדינה מתאחדת סביב ארונו של הדר הי"ד. עם ישראל מתגלה בגדלותו בשעה זו. הציבור הרחב כלל אינו מודע לאישיותו של הדר - רבים ממנו כלל לא יודעים שהדר היה בן-תורה, ולא מודעים לכך שהוא היה מעין 'מסילת ישרים' מהלך. האלפים שהגיעו ללוויה לא הגיעו אליה משום שהכירו את הדר, אלא רק משום שמדובר בחייל שלחם בגבורה והובא לקבורה לאחר כאחת עשרה שנים. **"אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וְמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאַרְצֶךָ"**.

²⁵ עיין דרשות בית דוד, דרוש ו: "כי אחדות העם הקדוש הישראלי מעיד על אחדותו יתברך שמו".